

Asia: VN/13749/2025

Lausuntopyyntö luonnoksesta hallituksen esitykseksi eduskunnalle laeiksi hyvinvointialueiden rahoituksesta annetun lain muuttamisesta ja väliaikaisesta muuttamisesta sekä saariston kehityksen edistämisestä annetun lain muuttamisesta

Lausunnonantajan lausunto

1. Koko maan rahoituksen tasossa huomioon otettava sosiaali- ja terveydenhuollon palvelutarpeen kasvuarvio vuosille 2027–2030 (7 § 1 mom.)

Kyseessä on teknisluonteinen SOME-malliin perustuva päivitys.

Paraisten kaupunki suhtautuu myönteisesti siihen, että laskentaperustetta päivitetään teknisesti THL:n mallin pohjalta, koska kyse on ajantasaisemman tiedon ja menetelmän käytöstä. Samaan aikaan on tärkeää, että muutokset kuvataan selkeästi ja läpinäkyvästi: mitkä muuttujat ohjaavat lopputulemaa ja kuinka hyvin malli huomioi alueen harvuuden sekä saariston logistiikan, etäyhteydet ja kotihoidon. Paraisten kaupungille on keskeistä, että vaikutukset esitetään paitsi hyvinvointialueittain myös niin, että vaikutukset näkyvät yhteysalus- ja lauttaliikenteestä riippuvaisten saaristoalueiden osalta, joilla palvelutuotannolla ja saavutettavuudella on muita kustannusajureita. Vaikutusten arvioinnissa tulee ottaa huomioon myös pelastustoimen erityisolosuhteet, koska valmius ja vasteajat yhteyksistä riippuvaisilla alueilla ovat olennainen osa hyvinvointialueen tehtäviä. Paraisten kaupunki kuuluu niihin Suomen kaupunkeihin, joissa on väestöpohjaan nähden tiheimmin osa-aika-asukkaita, mikä lisää merkittävästi palvelutasoon kohdistuvaa painetta erityisesti kesäaikaan. Yhteen laskettuna osa-aika-asukkaiden ja matkailijoiden määrä kasvattaa alueen henkilövuorokausien määrää esimerkiksi Iniössä 421 prosentilla, Houtskarissa 234 prosentilla ja Nauvossa 228 prosentilla. Tämä, eikä pelkästään vakinaisten asukkaiden määrä, tulee ottaa huomioon palvelutarpeen arvioinnissa.

2. Palvelutarpeen kasvun huomioon ottamista koskevat säästötoimenpiteet (7 § 1 mom. ja 36 § 1 mom.)

Palvelutarpeen kasvusta ehdotetaan otettavaksi rahoituksessa huomioon 60 prosenttia vuodesta 2027. Määräaikaisesta 0,2 prosenttiyksikön korotuksesta luovuttaisiin vuodesta 2028.

Paraisten kaupunki ei vastusta valtion tavoitetta kustannusten kasvun hillitsemisestä, mutta korostaa, että kustannusten yleinen kiristäminen on vaarassa kohdistua suhteettomasti yhteysalus-

ja lauttaliikenteestä riippuvaisiin alueisiin: keskittämällä on kauaskantoisempia vaikutuksia, matka-ajat kasvavat, vastaanottopäivät vähenevät ja kotihoidon ketjut heikkenevät. Tämä luo käytännössä merkittäviä esteitä alueelle asumaan jäämiselle, turvallisuudelle ja tulomuutolle. Paraisten kaupungissa on erityisen tärkeää, että viiden entisen kunnan mahdollisuudet omiin peruspalveluihin turvataan: ilman pääsyä matka-ajan huomioon ottavien peruspalvelujen piiriin asuminen ja muutto monille näistä alueista muodostuu käytännössä kestäättömäksi. Esitystä tulee tämän vuoksi täydentää vaatimuksella siitä, että valtio osoittaa vaikutusten arvioinnissa ja seurannassa selkeästi, miten peruspalvelut turvataan

kireämmässä rahoitusurassa myös yhteyksistä riippuvaisilla alueilla perustuslain riittäviä sosiaali- ja terveyspalveluja koskevan vaatimuksen mukaisesti.

3. Palvelutarpeen kasvun säästöjen kohdentaminen ja säästökompensaatio (3 § 1 mom.)

Palvelutarpeen kasvua koskeva säästö kohdennettaisiin kaikille hyvinvointialueille sosiaali- ja terveydenhuollon rahoituksen määräytymistekijöiden perusteella.

Säästötoimenpiteiden vaikutuksia kompensoitaisiin nostamalla palvelutarpeen määräytymistekijän rahoitusosuutta yhdellä prosenttiyksiköllä ja vastaavasti vähentämällä asukasperusteista osuutta vuonna 2028.

Säästön kohdentaminen määräytymistekijöiden perusteella saattaa olla hallinnollisesti selkeää, mutta yhteysalus- ja lauttaliikenteestä riippuvaisilla alueilla on riskinä, että

1. asukasperusteinen osuus vähenee (2028), ja samaan aikaan 2. saariston vaikeaan saavutettavuuteen ja merkittäviin logistiikkahaasteisiin liittyvät rakenteelliset lisäkustannukset eivät tule täysimääräisesti huomioiduksi, ellei niitä oteta huomioon tarvemallissa ja kertoimissa.

Paraisten kaupunki pyytää kompensatologiikan täydentämistä tällä selvällä periaatteella: rahoitusmalli ei saa luoda kannustimia lakisääteisten peruspalvelujen lakkauttamiseen ajallisesti haastavista vesiyhteyksistä riippuvaisilla saaristoalueilla. Tämä tulee näkyä perusteluissa ja seurantaan koskeissa vaatimuksissa (esim. matka-ajat, kotihoidon vasteajat, vastaanottopäivät ja pelastustoimen valmius-/vasteajat). Paraisten kaupungissa on 107 asuttua saarta, joiden yhtäläiset oikeudet kotihoitoon, toimivan perusturvan, kuten perusterveydenhuollon, saatavuus sekä pelastuspalvelut on turvattava lain mukaisesti.

4. Sosiaali- ja terveydenhuollon palvelutarvemallin päivitykset (14 § ja lain liite)

Tarvetekijöiden ja niiden kertomien taustalla olevissa käyttö- ja kustannustiedoissa otettaisiin huomioon uusimmat tiedot ja nykyisiin tarvetekijöihin tehtäisiin eräitä tarkistuksia, mutta ei toteutettaisi tarvetekijöitä tai tietopoimintoja koskevia merkittäviä laajennuksia. Yksityisen terveydenhuollon diagnoositietojen huomioon ottamista rahoituksessa rajattaisiin osittain.

Paraisten kaupunki kannattaa päivittämistä uudemmilla tiedoilla ja tarkistuksilla, mutta korostaa jäljitettävyyden tarvetta: mitä muutetaan, miksi muutetaan ja miten se vaikuttaa alueisiin, joilla palvelut on tuotettava lautta-/yhteysalusmatkojen ja pitkien etäisyyksien päässä. Vaikutusten ennakoarviointi on ensiarvoisen tärkeää sen varmistamiseksi, että rahoitusmalli jatkossakin huomioi palvelutarpeen alueilla, joilla ei

kannattavuussyistä ole tarjolla yksityistä hoitoa ja joilla hyvinvointialueen on järjestettävä palvelut kiertävien vastaanottojen, etäratkaisujen ja kotihoidon avulla.

5. Palvelutarvekertoimien tietopohjan laadun turvaaminen (14 § 3 mom. ja 26 a § 2 mom.)

THL:n tehtävää tarkistaa tietopohjan laatua ja oikeutta korjata rekisteritiedoissa olevia selviä virheitä selkiytettäisiin. Valtiovarainministeriö voisi rahoituspäätöksessä ottaa huomioon rekisteritiedoissa olevia selviä virheitä, jotka vaikuttaisivat merkittävästi hyvinvointialuekohtaiseen rahoitukseen.

Paraisten kaupunki puoltaa sitä, että THL:n tehtävää varmistaa tiedon laatu ja mahdollisuutta korjata rekistereissä olevia selviä virheitä selkiytetään, sillä tietopohjan virheillä voi olla merkittäviä rahoitusvaikutuksia saaristo-olosuhteissa. Samaan aikaan korjausprosessin tulee olla läpinäkyvä ja ennakoitava: kriteerit, aikataulut ja vaikutukset rahoitukseen tulee esittää avoimesti, ja muutoksia tulee käsitellä siten, etteivät ne johda äkillisiin rahoituksen vaihteluihin, jotka voivat käytännössä laukaista nopeasti tapahtuvan palvelujen katoamisen saaristoalueilta ja sen myötä hyvinvointialueen aiheuttaman elämisen edellytysten poistumisen saaristosta.

6. Saaristoisuus rahoituksen määräytymistekijänä (19 §)

Saaristolain määritelmän mukaiselle saaristoiselle hyvinvointialueelle laskettaisiin saaristoisuuskerroin, jonka perusteella määriteltäisiin hyvinvointialueille saaristoisuuden perusteella kohdennettava sosiaali- ja terveydenhuollon laskennallinen rahoitus.

Paraisten kaupunki kannattaa vahvasti saaristoisuuskerroimen käyttöönottoa, mutta painottaa, että sen on oltava riittävän vahva ja oikein kalibroitu, jotta sillä olisi todellinen vaikutus yhteysalus- ja lauttaliikenteestä riippuvaisten alueiden palveluihin. Tulee käydä selvästi ilmi, että kerroin liittyy rakenteellisiin lisäkustannuksiin, jotka aiheutuvat seuraavista tekijöistä:

1. vesiyhteyksistä riippuvaiset ja matka-ajalliset etäisyydet 2. pienet yksiköt ja henkilöstön matka-ajat 3. kotihoidon ja ikääntyneiden palvelujen logistiikka 4. suuret kausivaihtelut sekä osa-aika-asukkaisiin ja matkailijoihin liittyvä taloudellinen kuormitus 5. pelastustoimen valmius ja turvallisuusvaatimukset usein haastavissa saaristo-olosuhteissa, jotka poikkeavat merkittävästi mantereen olosuhteista logistiikan, saavutettavuuden, luonnonolojen ja resilienssin osalta 6. palkkataso ("saaristolisa"), joka tarvitaan hoitohenkilöstön ja muun palvelutuotannon toteuttamiseen tarvittavan henkilöstön saamiseksi saaristoon. 7. Sivistyksen yksiköiden rakenne ja opiskeluterveydenhuoltopalvelujen saatavuus, mistä aiheutuu saaristoalueilla lisäkustannuksia.

Pelastustoimen toiminnot ja valmius tulee nimenomaisesti ottaa huomioon kokonaisuudessa, koska ne ovat resursseja vaativia ja turvallisuuden kannalta ratkaisevia vesiyhteyksistä riippuvaisilla alueilla. Pelastustoimen toimintakyky on olennainen tekijä, jotta saaristolla jatkossakin on edellytyksiä toimia asukkaidensa elinpaikkana. Tämä saariston kannalta olennainen toiminto näyttää puuttuvan lain valmistelusta.

7. Siirtymätasauksien porrastuksen muuttaminen (35 § 2–5 mom.)

Siirtymätasauksen porrastusta muutettaisiin sekä siirtymätasausvähennysten että -lisien osalta

kymmenellä eurolla asukasta kohden lisää vuosittain vuodesta 2027 siten, että pysyvien siirtymätasausten määrä vähenee noin neljäsosalla vuoden 2030 loppuun mennessä.

Paraisten kaupunki korostaa ennakoitavuuden tarvetta. Yhteysalus- ja lauttaliikenteestä riippuvaisilla alueilla palvelujen lakkauttaminen tulee sekä taloudellisesti että yhteisöjen tulevaisuuden edellytysten kannalta kalliiksi, ja palvelujen uudelleen rakentaminen usein vielä kalliimmaksi. Jos porrastus alentaa rahoitusta nopeammin kuin hyvinvointialue ehtii muuttaa palveluja turvallisesti ja hallitusti, seurauksena voi olla pysyvä palvelujen menetys ja elinvoiman heikkeneminen. Tämän vuoksi valtion tulee perusteluissa selkeästi kuvata, miten muutos vaikuttaa siihen riskiin, että palveluja keskitetään ja lakkautetaan saaristosta, erityisesti alueilta, joilta on pitkät ajalliset etäisyydet palvelukeskuksiin

8. Siirtymätasauksia koskeva säästötoimenpide ja sen kohdentaminen (40 §)

Siirtymätasauksista valtion rahoittamasta osuudesta siirrettäisiin hyvinvointialueiden rahoitettavaksi 53 milj. euroa vuonna 2028, 91 milj. euroa vuonna 2029 ja 82 milj. euroa vuodesta 2030. Rahoituksen vähennys kohdistettaisiin asukasta kohden yhtä suurena kaikille hyvinvointialueille, lukuunottamatta niitä siirtymätasauslisää saavia hyvinvointialueita, joilla siirtymätasaus on laskennallisen rahoituksen kehityksen huomioon ottaen tarpeen palvelujen järjestämiseksi riittävän rahoituksen turvaamiseksi.

Periaate ”samansuuruinen vähennys asukasta kohden” voi näyttää paperilla tasapuoliselta, mutta siinä ei oteta huomioon sitä, että yhteyksistä riippuvaisten palvelujen kustannustaso asukasta kohden voi olla rakenteellisesti korkeampi (logistiikka, etäisyydet ja yhteydet). Paraisten kaupunki ehdottaa, että riittävän rahoituksen turvaamiseksi siirtymätasaus tarvitsevia alueita koskeva poikkeus konkretisoitaisiin niin, että siinä voitaisiin nimenomaisesti ottaa huomioon saaristoisuuskertoimen rooli ja peruspalvelujen katoamisen riski yhteyksistä riippuvaisilla alueilla.

9. Kommenttinne koskien saariston käsitettä (saaristolain 3 §)

Paraisten kaupunki puoltaa saariston käsitteen täsmentämistä ja sitomista Suomen ympäristökeskuksen (SYKE) saaristoalueuokitukseen (ulko-/väli-/sisäsaaristo sekä saaristomaiset manneralueet), koska se vähentää harhaanjohtavaa tulkinnanvaraisuutta ja lisää läpinäkyvyyttä. Samaan aikaan luokitusta tulee käyttää niin, ettei se vesitä saariston käsitettä ja sen tarkoitusta:

1. ”Saaristomaisille manneralueille” ei pidä antaa sellaista painoarvoa, että yhteysalus- ja lauttaliikenteestä riippuvaisten alueiden erityispiirteet menettävät vaikuttavuutensa rahoitukseen ja ohjaukseen. Painopisteen tulee olla alueissa, joilla vesiyhteydet, ajalliset etäisyydet ja pieni väestöpohja ovat tyypillisiä ja ohjaavia piirteitä.
2. Palveluihin liittyvät haasteet painottuvat usein ulkosaaristoon ja välisaaristoon eli yhteysalusliikenteestä riippuvaisille osa-alueille ja osa-alueille, jotka ovat riippuvaisia useista peräkkäisistä lauttayhteyksistä. Harvan liikennöinnin vuoksi pääsy aika näiltä alueilta isompiin paikallisiin keskustoihin ja mantereelle voi kestää useita päiviä, ja liikenteen toimiessa varsinainen matkustusaika lähimpiin peruspalveluihin voi jo tällä hetkellä kestää jopa kuusi tuntia.

10. Kommenttinne koskien saaristoista hyvinvointialuetta (saaristolain 9 a §) sekä siihen liittyvää valtioneuvoston asetusta

Paraisten kaupunki puoltaa sitä, että ”saaristoinen hyvinvointialue” vahvistetaan selkeällä, läpinäkyvällä ja säännöllisesti päivitettävällä asetuksella avoimin pisteytyksin ja kriteerein. Samaan aikaan mallista tulee tehdä vakaa ja ennakoitava: kun pisteytys perustuu normalisointiin ja indekseihin, yksittäiset ääriarvot voivat muuten vaikuttaa koko asteikkoon ja siten muuttaa muiden alueiden suhteellista tulosta ilman, että tosiasiallinen saaristoisuus muuttuu. Saaristoisilta hyvinvointialueilta tulee edellyttää toimenpideohjelman laatimista saaristoalueiden palveluille ja vuosittaista katsausta näiden palvelujen kehityksestä. Jos valtio ei pysty muodollisesti korvamerkitsemään saaristorahoituksen käyttöä, sääntelyllä tulee sen sijaan varmistaa hyvinvointialueen systemaattinen raportointi ja sen seuranta, miten haastavat saaristo-olosuhteet ja palvelujen saavutettavuus saaristossa otetaan huomioon palvelujen suunnittelussa ja tosiasiallisessa toteuttamisessa. Saaristokomponentti on muuten vaarassa jäädä pelkäksi nimilapuksi, jolla ei ole käytännön vaikutusta, ja perus- ja hyvinvointipalvelujen sekä pelastuspalvelujen pois vieminen uhkaa tuhota elämisen edellytykset saaristosta.

11. Mahdolliset muut kommentit hallituksen esitysluonnoksesta

1. Eri yhteysalusreiteistä aiheutuvat ajalliset etäisyydet ja myös etäisyydet, joita lautoista aiheutuu ajallisesti, tekevät saariston sote-peruspalveluista aivan ratkaisevan tärkeitä, jotta mahdollisuuksia asua ja elää saaristossa voidaan ylläpitää. Saaristolaki määrää, että valtion tulee edistää saariston elinvoimaisuutta, ja saaristolaiset tulee turvata ja kohdentaa tämän tukemiseksi. Liitteenä on kartta, jossa on esimerkkejä Paraisten kaupungin saaristossa vallitsevista erityisolosuhteista, jotka poikkeavat täysin yleisistä olosuhteista Suomessa.
2. Kaksikieliselle saaristokunnalle on tärkeää, että keskittäminen ei heikennä ruotsinkielisten palvelujen saatavuutta.
3. Valtion tulee vaatia seurantaa indikaattoreilla, jotka havainnollistavat palvelujen toteutumisen yhteysalus- ja lauttaliikenteestä riippuvaisilla alueilla (matka-ajat, vastaanottopäivät, kotihoidon vasteaika, palveluasumisyksiköt, päiväkodit ja koulut, pelastustoimen läsnäolo sekä turvallisuus ja valmius).
4. Paraisten kaupunki korostaa myös, että jos saaristoon kytkeytyvä valtakunnallinen rahoitusosuus on hyvin pieni, mallilla on erittäin rajallinen käytännön vaikutus, vaikka määritelmät, kertoimet ja saaristolaisen käytön seuranta saaristossa paranevat. Jatkovalmistelussa tulee tämän vuoksi arvioida, tarjoavatko rahoitusmallin saaristokomponentti ja sen laskentaperiaatteet lainsäädännössä riittävät edellytykset palvelujen järjestämiselle alueilla, joilla on pitkät ajalliset etäisyydet ja jotka ovat riippuvaisia vesiyhteyksistä.

Isaksson Ann-Sofie
Paraisten kaupunki